

LEVENDEL JÚLIA 1979. *Így élt Karinthy Frigyes*. Móra Könyvkiadó. Budapest.
SZALAY KÁROLY 1961. *Karinthy Frigyes*. Gondolat. Budapest
SZALAY KÁROLY 1987. „*Elmondom hát mindenkinek*” K. F. életéről és műveiről 1887–1938. Kossuth Könyvkiadó.

TAKÁCS EDIT

Névadás és névhasználat

Sarkadi Imre A gyáva című kisregényében

A gyáva című kisregény Sarkadi Imre tragikusan rövid életének utolsó három évében született. Ekkor írt műveiben a társadalmon kívüliség, illetve társadalom fölöttiség morális következményeit rajzolja meg az író igen plasztikusan. A gyáva hősnője, Éva annyira hozzászokott a jómódhoz, a vagyonhoz, hogy képtelen vállalni az életmódváltást is igénylő szerelmet: „... én csak csillogni tudok ... elemektől, feladattól, állattól, embertől nem félek. De ahhoz gyáva vagyok, hogy a hétköznapiakat éljem ...” (80.) – mondja a regény végén, s folytatja a kényelmes parazita létet (B. NAGY 1969: 154).

A műnek mindössze 20 szereplője van, s közülük heten még nevet sem kaptak: foglalkozásnévvel (újságárus, igazgató, főagronómus, pincér), rokoni kapcsolatra utaló megnevezéssel (Éva édesapja, a főagronómus gyerekei) említik őket. Ezek a személyek egyébként mellékszereplők, ez is magyarázza névtelenségüket. A 13 névvel megnevezett szereplőből 8 férfi és 5 nő.

Női nevek (a nevek előfordulásának mennyiségi sorrendjében):

1. Klárika – a főagronómus felesége abban a somogyi gazdaságban, ahol Pista állásügyben jár.

2. Ági – egy orvos felesége, húsz év körüli igazi szépség.

3. Ella – egy öreg bakakáplár-külsejű, rezes hangú, kosztümtervező.

4. Annuska – a főszereplő házaspár háztartási alkalmazottja, volt gyári munkás.

5. Éva a kisregény központi alakja, harmincéves, műfaj nélküli művész, szép, okos ...

Férfinevek

1. Laci segéd az autóműhelyben.

2. Pali a vendégcsere egyik tagja.

3. Gabi bácsi – az autóműhely főnöke, Pista keresztapja.

4. Jenő – orvos, Ági férje.

5. Dezső – Annuska vőlegénye.

6. Tibor – egy cinikus és lehetetlen festő, a házaspár baráti köréhez tartozik.

7. Bence – szobrász, Éva férje.

8. Pista – végzős egyetemista, Éva régi ismerőse, majd szeretője.

A megnevezett szereplők egy-két kivételtől (Ella, Bence, Dezső) eltekintve a leggyakoribb keresztneveket viselik (vö. KÁLMÁN 1973: 55–56); a vidéki szereplők a leghagyományosabb neveket (Laci, Gabi bácsi, Pista), a pesti művészvilág tagjai (Bence, Ella) kevésbé gyakori neveket kaptak.

A saját név minősítésére egyetlen szituáció említhető, amikor a leendő szerető bemutatkozik:

– Még a nevét sem tudom. (Éva).

– Könnyű megjegyezni. Szabó István.

Ez az igen gyakori családnév egyébként teljesen összhangban van a szereplő egyéniségével, jellemével. Rajta kívül még 2 szereplő családnéve hangzik el: Perényi – a szobrász neve, Csáki (Anna) – a háztartási alkalmazott neve.

A névelemek ilyen megoszlása minden bizonnyal összefügg az író választotta szerkesztési móddal: az egész történetet az „örök nő” nevét viselő Éva meséli el és jeleníti meg. Ezzel függ össze a nevek használatának gyakorisága is. A regény elején váratlanul betoppanó vendégserег tagjainak többsége (Ági, Ella, Jenő, Pali), valamint az autóműhely dolgozói (Laci, Gabi bácsi) a későbbiek során nem jelennek meg, így a nevükkel sem találkozunk. A többi szereplő nevének használata az Évával való kapcsolat függvénye.

Annuska: A női szereplők közül csak ő van folyamatosan kapcsolatban Évával. Jóllehet alá-fölérendeltségi viszonyban vannak, ám említő (29) és szólító (7) funkcióban egyaránt a becézett névalak (Annuska) szerepel, 2 esetben pedig a birtokos személyjeles formával (Annuskám) találkozunk: „Annuska összecsapta a kezét, mikor meglátott ...” (20) „– Hát mit szóljak, Annuskám? Gratulálok Annuskám” (65). A régi ismerős (Pista) viszont a korábbi, gyári környezetben használatos névalakkal emlékezteti a lányt előző munkahelyére: „Szervusz, Annus” (31). Távol-ságtartást, sőt némi ellenérzést sugall a teljes (családnév + keresztnév) néven való említés az alábbi dialógusban: (Éva) „... megjegyeztem, hogy az üzemében nagyfiú volt (Pista), hallottam Annuskától. Ja, a Csáki Annától, aki most nálatok van?” (50)

Bence: Nagyon érdekes, hogy a kilenc éve együttélő házaspár igen ritkán szólítja keresztnéven egymást. Éva csak kétszer mondja ki férje nevét szólító funkcióban a regény végén.

„– Bence, drágám, nem viszem el a kocsit” (74);

„– Nézd, Bence. Az előbb félelmetesen okos voltál” (74).

A visszaemlékezések, a történet mesélése folyamán is ezen a néven (64), valamint a „férjem” köznévvvel említi. A családnéven való említés mindössze egyszer hangzik el Annuska szájából: „Perényi úr meg azt mondta, hogy néhány napig nem jön haza, s ő is elment valahová” (20).

Pista: A vonzó külsejű, talpraesett fiatalembert keresztapjának köszönhetően először keresztnévén ismeri meg Éva. A már idézett bemutatkozás után eleinte ezen a teljes néven említi: „...elkezdtem azon gondolkodni, mit csinálhatott Szabó István aztán, hogy elmentem (20); „...szidtam magam, mert olyan hülye voltam, hogy elszaladtam Szabó Istvántól” (19). A továbbiakban említő funkcióban (56) csak a Pista névalakot használja, két alkalommal pedig szólító névként is mondja:

„– Ne untasson, kedves Pista, akkor nem unatkozom” (15).

„– Pista – mondtam azután –, ne kalandozzunk túl messzire” (44).

A tegezésre való áttérés után pedig elmarad a néven szólítás, helyette a „kedves”, „édes” megszólítás szerepel. A fentiekén kívül más szituációkban előfordul még a családnév használata is. A somogyi gazdaságban tett látogatás során a korban szokásos megszólítással is találkozunk: „– Nos, Szabó elvtárs, itt lesz a te lakásod” (54).

A másik szituációban a családnéven való említéssel Annuska ad hangot bosszúságának, elégedetlenségének, hogy régi ismerőse megjelent új munkahelyén:

„– Jaj, Évike, hadd kérjem meg, ugye nem pletykázik Szabónál” (35).

Tibor: Folyamatosan udvarol Évának, hogy elnyerje a kegyeit. A társaság tagjai és Éva is a Tibor néven említi (16), ám a megleckéztetés során a Tiborka névalakba önti mérgét:

„Tiborka. Maga, azt hiszem, most szedi a cókmókját, ha van, s két percen belül elmegy” (29).

Hasonlóan szólítja meg az első utcai találkozás alkalmával:

„– Köszönöm, Tiborka, ígérem, hogy ha ilyen helyzetbe kerülök, ... akkor senki másához nem fordulok” (39).

A második találkozás után már sehogyan nem szólítja meg, csak hagyja magát elcsábítani.

Dezső: Annuska mesél róla (13) és tervezett házasságukról:

„– Dezső megkérte a kezem” (65).

Szeretné be is mutatni vőlegényét, Bence azonban kizavarja: „– Menjen a pokolba – mondta. – Fújja fel a Dezsőjét ...”

Éva pedig a következő szavakkal küldi ki (74):

„– Mars ki, Dezsőke, öltözni akarok...” (74).

Éva: A kisregény központi alakja: körülötte, érte, vele történik minden a műben. Mivel ő meséli el az eseményeket, mindig jelen van, így keresztnéve szólító funkcióban hangzik el (21): őt szólítják meg legtöbbször. Férje ugyan egyszer sem szólítja nevén, helyette a „drágám” megszólítást használja:

„– Mi az, drágám, hát nem utaztál el?” (21)

A háztartási alkalmazott, Annuska viszont mindig az Évike vagy az Évikém becenévvel illeti (15):

„– Hát már hazajött, Évike?” (20)

„– Jaj, Évikém, maga olyan drága, olyan isteni, hogy magával úgy lehet beszélni, ugye nem haragszik ...” (31).

Pista kapcsolatuk folyamán csak néhányszor (5) szólította nevén. Első találkozásukkor a földművesszövetkezet ebédlőjében az Éva, később az Évi és az Évikém névalakokat mondja:

„– Tudja mit, Éva? Hadd beszéljek arról, hogy én szerelmes voltam magába” (15).

„– Évi, ez hülyeség. Ne tedd magad pojácává ...” (75).

„Évikém, miután én szeretlek, ... nálam leszel, míg meg nem unsz” (76).

Éva egyébként nem foglalkozott azzal, ki miként szólította, s hogy ebből mire lehet következtetni. A somogyi látogatás során viszont elgondolkozott a két dolog összefüggésén: „Mellesleg még mindig nem tudtam volna megmondani, hogy kezelnék. Az asszony [Klárka] drágámnak, édesemnek szólított, a két férfi asszo-

nyomnak vagy asszonykámnak, Pista pedig egyáltalán nem szólított sehogy, vagy ha mégis szólt hozzám, akkor elkerülte a megszólítást” (55).

A megnevezett szereplők és nevük használatának bemutatása után összegzőképpen megállapítható, hogy az említő és szólító funkciójú névalakok összhangban vannak a szereplők egymás közötti kapcsolatával. Jóllehet Sarkadi Imre nem fejti ki a névadással kapcsolatos álláspontját, a gyakorlat, művei arról tanúskodnak, hogy jó érzékkel választ nevet szereplőinek, s kihasználja a nevekben és a névalakokban rejlő jellemző funkciót.

Irodalom

KÁLMÁN BÉLA 1973³: A nevek világa. Gondolat Kiadó. Budapest

B. NAGY LÁSZLÓ 1969: Sarkadi Imre. In: TÓTH DEZSŐ (szerk.): Élő irodalom. Akadémiai Kiadó. Budapest, 119–163.

SARKAIM IMRE: 1969: A gyáva. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.

P. CSIGE KATALIN

Nevek hiánya, nevek sérülése

(Irodalmi példák alapján)

Akár elfogadjuk, akár némi fenntartással fogadjuk Kosztolányinak a névmágiára utaló nevezetes mondását: „A név maga az ember” (*Nyelv és lélek*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971. 461), abban bizonyosak lehetünk, hogy a név és az ember belső viszonyának elemzése a névtan egyik sajátos feladatköre. Az erre vonatkozó kutatások természetesen nem lehetnek olyan rendszerközpontúak, mint a névadási típusokra, névhasználatbeli összefüggésekre, névdivatra vonatkozó vizsgálatok, nem követhetnek statisztikai módszereket, s nem feltétlenül vezetnek általánosítható tanulságokhoz. Ugyanakkor – éppen egyediségük révén – új meg új oldalról világítanak meg egy par excellence emberi jelenséget, hiszen abban, hogy nevet kap és nevet visel, az ember nem áll egyedül – a névadási aktus viszont az ember kiváltsága, s az ehhez való érzékeny, belső viszonyulás ugyancsak az ember jellemzője.

Az ilyen irányú tudományos vizsgálatok legmarkánsabb ága voltaképpen az irodalomtudomány keretében rajzolódott ki. Az utóbbi évtizedben jelentős munkák elemezték azt a kérdést, hogy egy-egy magyar író, költő számára mit jelentett, milyen értelmezést kapott saját neve. Három úttörő írásra utalnék: TVERDOTA GYÖRGY, József Attila névvarázselmélete (BALOGH L. és ÖRDÖG F. szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet*, Zalaegerszeg, 1989., 386–389), KELEVÉZ ÁGNES-